

שו"ת יביע אומר חלק ט - אורח חיים סימן ז

ב"ה. ירושלים. ד' חשון תשמ"ו.

לכבוד הגביר הנכבד מר ליאון עציץ, ברוקלין, ניו יורק, ארה"ב.

אודות שאלתו בדבר חולה שידו הימנית משותקת לגמרי, אם חייב בהנחת תפלין ע"י אחרים או ע"י בניו ובנותיו. הנה בשאלה זו דן המהר"ם שיק (חאו"ח סי' טו), שנסתפק, שמא אינו מחוייב כלל, שכיון שאינו יכול לקשור אינו בכלל קשירה, וכיון שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. והשיב, דפשיטא לן שמצות התפלין היא שתהיה מונחת על זרועו ועל ראשו, ואם הוא יכול לסייע קצת באופן שימציא גופו וידיו בהנחתם, מסייע כי האי גוונא יש בו ממש, ומכל שכן שאפשר שיתרפא וקרינן ביה בר קשירה, כעין מ"ש התוס' גיטין (כב ב) דשוטה מקרי בר כריתות, הואיל ואם נשתפה וכו'. ע"ש. ולכאורה בלא"ה הקשירה עצמה אינה אלא הכשר מצוה, ואין בה כדי לעכב עיקר המצוה של הנחתן. וכן העיר בשו"ת שבט הלוי ח"א (חאו"ח סי' ח). ע"ש. ובשו"ת בשמים ראש (סי' ק) בכסא דהרסנא, דן מתחלה לפטור, מפני שי"ל שלא חייבה התורה להניח ע"י אחרים כשאינו יכול לעשות המצוה בכוחות עצמו, אך בסוף דבריו חזר בו מסברא זו. וכן הסכים לחיובא הגאון מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (חאו"ח סי' יט), וכ"כ הגאון הראש"ל ישא ברכה בשו"ת עולת איש (סי' א). וכן פסק המשנה ברורה (סי' כז סק"ו). ואין זה ענין למ"ש הרדב"ז בתשובה ח"ג (סי' תכה) שסומא פטור מלקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, אף על פי שיכול לשמוע מפי אחרים, כיון שהוא מצטער בשמיעתו פטור וכו'. ע"ש. שי"ל ששם סמך על הטעם דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ, כעין מ"ש התוס' (סוטה לט א) לגבי רב ששת דמהדר אפיה וגריס. וכ"כ הגאונים בעלי מפרשי הים בספר מגן גבורים (סי' רכה בשה"ג סק"א). ובלא"ה מפורש בתשובת הרשב"א (סי' רו), שכל שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדברי תורה אלא מי שתורתו אומנותו כגון רב ששת דמהדר אפיה וגריס, "וסתמא דמילתא איהו נמי משלים פרשיותיו עם הצבור (היינו קריאת שמו"ת)". ע"ש. ומצאתי להגר"י נג'אר בספר מועדי ה' (דף קה סע"א) שהשיג על הרדב"ז מתשובת הרשב"א הנ"ל. ע"ש. ועכ"פ אפילו להרדב"ז הני מילי במצוה דרבנן, כגון קריאת שמו"ת, אבל במ"ע דאורייתא כגון בנ"ד לענין תפלין י"ל שמודה הרדב"ז שחייב לקיים המצוה ע"י אחרים. וכן ראיתי בספר תולדות זאב בהשמטות לברכות (דף עה ע"א) שכתב, שאפילו הרדב"ז, במ"ע דאורייתא גם הוא מודה שחייב, שאל"כ היה לו להשמיענו גדולה מזו, שאילם פטור מלשמוע ק"ש ובהמ"ז מפי אחרים, אף על פי שהוא חיוב דאורייתא. וכן פסק באמת בשאגת אריה (סי' ו), שהאילים חייב לשמוע ק"ש מפי אחר המחוייב בדבר כדי שיצא י"ח בשמיעה. וע"ע בשו"ת מהר"י שטייף (סי' יח), והר צבי (חאו"ח סי' לז), ושם האריך ע"ד הרדב"ז. ודו"ק היטב.

ב) והנה אם נמצאות על ידו רק בנותיו או אשתו, נראה שיכולות להניח לו התפלין על ידו או על ראשו, ויוצא י"ח. ואף על פי שהאשה פטורה ממצות תפלין, יכולה לקשור התפלין על ידו. כמ"ש בע"ז (לט א), מעשה באשה אחת שנישאת לחבר והיתה קושרת לו תפלין על ידו. ומשמע שתמיד היתה עושה כן, וכמ"ש התוס' (מנחות לו א). וע"ש. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (סי' טו אות ב) הנ"ל, שאם אי אפשר באיש שיקשור לו התפלין על ידו, יכולה אשה לעשות כן, ולא עוד אלא שאפילו אפשר באיש יכולה אשה לקשור לו וכו'. ע"ש. וכן הביא במסגרת זהב על הקיצור ש"ע (סי' י אות ה). ע"ש. וע"ע בשו"ת תשורת שי (בח"א סי' תריח, ובח"ב ס"ס כד), ובשו"ת באר משה ח"ד (סי' ו אות ה) ד"ה ושוב, ובשו"ת עולת איש (סי' א) הנ"ל. וגם לענין ברכת התפלין, אף על פי שאינו עושה מעשה, מברך

כמקדם. וכמו שהעלה בשו"ת יהודה יעלה אסאד (סי' יט) הנ"ל. וכיו"ב כתב בשו"ת תרומת הדשן (סי' קמ), שחולה שאינו יכול ללכת לבהכ"נ בראש השנה, וחבירו תוקע לו בשופר כדי להוציאו ידי חובה, מברך החולה לשמוע קול שופר, ולא התוקע, אף על פי שהוא מכשיר לו השמיעה, והרי הוא כמי שקושר תפלין לחבירו בראשו ובזרועו, שמסתמא לא יברך אלא המניח, ולא הקושר. ע"ש. וכן העלה הגאון רבי שלמה קוועטש בשו"ת חכמת שלמה (סי' א). [וע"ע במש"כ בספרי טהרת הבית ח"ב עמוד ריב]. (ומ"ש הבשמים ראש (סי' ק) הנ"ל, דמי שאין שאין לו זרוע פטור גם מתפלין של ראש, דכל שאינו בוקשרתם לאות על ידך, אינו בזהו לטוטפות בין עיניך, (ור"ל שאע"פ שאין תש"י מעכבת תש"ר, שאני הכא ש"ל שכל שאין ראוי לבילה, בילה מעכבת בו, אך במשנה למלך פ"ב מהל' בכורים הי"ד הביא בשם מהרד"ך דלא אמרין כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, אלא היכא דאיתמר בגמרא. ע"ש), מ"מ ליתא, שכבר כתב השאגת אריה (סי' לז) להוכיח במישור מהגמ' דערכין (ג ב), שאע"פ שפטור לגמרי מתפילין של יד, חייב בתפילין של ראש. וכן פסק השבות יעקב ח"א (סי' ג). וע"ע להגאון מלבי"ם בארצות החיים (סי' כו ארץ יהודה סק"ב). ובשו"ת עמק יהושע (סי' ג). ובשו"ת שפת הים אשכנזי (סי' יד). ובשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' לז) בד"ה הנה. ע"ש. ושו"ר בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (סי' ה אות ב) שכתב לתמוה בזה על הבשמים ראש, וכתב שיש שם עוד גמגומים רבים, וניכר שאין תשובה זו מהרא"ש. ע"ש).

ג) אלא דלכאורה נראה שכיון שידו הימנית נעשית משותקת, והרי היא יד כהה, שמעתה כל מלאכתו בהכרח נעשית בשמאל, הילכך צריכים להניח לו התפלין על ידו הימנית שהיא שמאל כל אדם, וכדין איטר. וכ"כ הגאון דגול מרבבה (סי' כז) וז"ל: ונ"ל שאף להחולקים בהרגיל עצמו מרצונו, וס"ל דהרגלו לאו כלום הוא, אבל אם מן השמים הרגילוהו, כגון שנולד לו חולי בידו הימנית, וניטל הכח מידו, וצריך לעשות כל מלאכתו בשמאל, בודאי שדינו כאיטר גמור. ע"כ. וכן פסק המשנה ברורה (בס"ק כב). [וזה שלא כמ"ש הצמח צדק מליבאוויטש (סי' ה אות א), שבנקטעה יד ימינו שבהכרח מרגיל עצמו לעשות כל מלאכתו בשמאל, לא מהני לחושבו איטר, להמרדכי דס"ל דרגילות מעצמו לא מהני וכו']. וכ"כ בשו"ת שמחת כהן ח"ד (בהשמטות סי' ט ויג), והוסיף, שיש כאן ספק ספיקא, שמא הלכה כהאומרים שגם בהרגיל עצמו מאליו לעשות מלאכתו בשמאל נחשב לאיטר, ואת"ל כדברי החולקים, שמא הלכה כהרב דגול מרבבה, שאם נאלץ לעשות כן מחמת חולי, לכ"ע דינו כאיטר. ע"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת עולת איש (סי' א), שאם נקטעה ידו הימנית, והזרוע קיימת, מניח תפלין בזרועו הימנית, מכיון שנעשית יד כהה, שכל מלאכתו נעשית בשמאל. ואף על פי שבשו"ת אמרי יושר ח"ב (סי' יד) ד"ה ומ"ש, כתב, שנראה שאם יבשה ידו, באופן שסופו להתרפא, לא שייך כלל לומר שנעשה כאיטר מפני שעושה הכל בשמאלו, שזה שעושה עכשיו בשמאלו, הוא משום שא"א לו לעשות בימינו כמקדם, ואפילו יבשה לגמרי, שאין סופו להתרפא, לא מבעיא אם נאמר דהוי כחסר יד לגמרי, פשיטא דלא הוי כאיטר, כמו בנקטעה יד ימנית דפשיטא דמניח תפלין בשמאל לכ"ע, אלמא דלא חשיב כאיטר, כשעושה כעת כל מלאכתו בשמאל, מפני שאין לו ימין כלל וכו'. ולכן ימשיך להניח תפלין בשמאלו כמקדם. ע"ש. וע"ע בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (סי' ה אות א) שכתב, דדוקא כשיש לו שתי ידיים ורב כחו בשמאלית, חשיב איטר, אבל לא בכה"ג. וע"ע בשו"ת יד יצחק ח"ב (סי' קמח). ע"ש. והמשנה ברורה (בסק"ו) פסק שאם נקטעה ידו הימנית כולה, חייב בתפלין ביד שמאלו ויניח ע"י אחרים. ע"ש. וכן משמע מדברי הדגול מרבבה הנ"ל. ובשו"ת בצל החכמה ח"א (סי' א אות יט) כתב, שהאמרי יושר יחיד הוא בדעה זו וכו'. וע"ע במ"ש בהלכה ברורה (סי' כז, בירור הלכה סק"ד וסק"ה). וכן נראה עיקר שמעתה ואילך יניחו לו התפלין על יד ימינו.